

Andrzej F. Dziuba

"700 lat myśli polskiej: filozofia i myśl społeczna XVII wieku", Warszawa 1979 : [recenzja]

Studia Philosophiae Christianae 19/1, 182-185

1983

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

bardzo minimalnie został dotknięty. Zabrakło szerszego zarysowania jego oddziaływania na całość antropologii filozoficznej europejskiej. Faktem jest, iż nadal dysponujemy znikomymi opracowaniami z tego zakresu.

Jako element pozytywny należy odnotować cenne a zarazem ciekawe filozoficzne analizy dzieł malarskich. Także zamieszczone reprodukcje są dodatkowym elementem przybliżającym i ułatwiającym lekturę wielu fragmentów.

W dość bogatych przypisach występuje wiele niekonsekwencji, braków (por. np. s. 38, 42, 166, 207). Zamieszczony, cenny indeks nazwisk jest niekompletny (por. np. s. 594, 601). Ułatwia on znacznie orientację w ogromnym gąszczy nazwisk przewijających się na kartach książki.

Z dużym uznaniem należy odnotować pojawienie się na rynkach księgarskich ostatniej pracy prof. B. Suchodolskiego. Wydanie to jest tym cenniejsze, gdyż ukazuje się w francuskim, co ułatwia znacznie szansę jego zauważenia i wykorzystania w środowiskach badaczy zachodnich. Autor po zaprezentowaniu wcześniejszej epoki Renesansu udostępnia kolejny okres dziejów antropologii filozoficznej, XVII i XVIII wiek. Publikacja ta spotka się z pewnością z szerokim uznaniem specjalistów, choć jak każde dzieło ludzkie posiada swe niedoskonałości. Wyrażając wdzięczność Wydawcy, Zakładowi Narodowemu im. Ossolińskich oraz Instytutowi Historii Nauki, Oświaty i Techniki Polskiej Akademii Nauk, którego staraniem praca ta udostępniona została czytelnikom, należy życzyć jej autorowi dalszych wyników badawczych nad poznaniem przeszłości antropologii filozoficznej.

Andrzej F. Dziuba

700 lat myśli polskiej. Filozofia i myśl społeczna XVII wieku. Wybrał, opracował, wstępem i przypisami opatrzył Zbigniew Ogonowski, część 1, s. 738; część 2, s. 469, Warszawa 1979, Państwowe Wydawnictwo Naukowe

Badający terazniejszość i wybiegający myślami w przyszłość nie mogą zapomnieć tych, którzy życiem i wkładem swej pracy doprowadzili naukę do aktualnego stanu rozwoju. W każdym fakcie na płaszczyźnie naukowej, choćby najbardziej genialnym, tkwi wiele elementów wypracowanych przez poprzednie generacje uczonych, a niekiedy całe pokolenia poprzednie. Istotnym zadaniem jest właściwe wykorzystanie tego dorobku. Czynwiście musi to być poprzedzone gruntownymi i wieloaspektowymi analizami. Proces wielostronnych i wielokierunkowych badań źródeł i przyczyn stanu dzisiejszej nauki pozwoli również odtworzyć drogę, jaka prowadziła do najnowszych przemyśleń i osiągnięć.

Wydaje się, że jako specyficzny wyraz realizacji sygnalizowanych potrzeb, należy odnotować pojawienie się m.in. zbiorowego dzieła *700 lat myśli polskiej* wydawanego przez Zakład Historii Polskiej Filozofii Nowożytnej (przy współdziałaniu Zakładu Historii Polskiej Filozofii Średniowiecznej) w ramach Instytutu Filozofii i Socjologii Polskiej

Akademii Nauk. W prezentacji kolejnych okresów wyróżniono także wiek XVII, któremu poświęcono oddzielną publikację *Filozofia i myśl społeczna XVII wieku*. Zamieszczone teksty wybrał, opracował, wstępem i przypisami opatrzył Zbigniew Ogonowski.

Całość publikacji składa się z dwóch części poprzedzonych obszernym wstępem (s. 9—92). Autor w syntetycznej formie dokonał wprowadzenia w całość problematyki oraz w poszczególne teksty zamieszczone w antologii. Najwięcej uwagi poświęcił działowi pierwszemu traktującemu o myśli społecznej i politycznej, który także jest najobszerniejszy także w zakresie prezentowanych tekstów. Wstęp zamykają uwagi dotyczące zasad edytorskich, których drugą część opracował Zdzisław Zawadzki. Zamieszczono tu także wykaz skrótów.

Mając na uwadze charakter prezentowanej publikacji, z konieczności, jej treść zostanie podana tylko w formie sygnalizacyjnej. Dział pierwszy prezentujący myśl społeczną i polityczną oraz świadomość stanową, narodową i historyczną zawiera teksty: Sebastiana Petrycego z Pilzna, Jakuba Zawiszy z Kroczoza, Macieja Kazimierza Sarbiewskiego, Jana Crella, Szymona Starowolskiego, Wojciecha Dędołęckiego, Kaspra Siemek, Joachima Pastorius, Łukasza Opalińskiego, Jana Ludwika Wolzogena, Samuela Przypkowskiego, Arona Aleksandra Olizarowskiego, Jana Amosa Komeńskiego, Andrzeja Maksymiliana Fredry, Stanisława Kożuchowskiego, Jana Sachs, Ernesta Königa, Stanisława Herakliusza Lubomirskiego, Krzysztofa Hartknocha i Jana Schultz-Szuleckiego.

Kwestii tolerancji poświęcono został kolejny dział, zawierający teksty: Krzysztofa Ostorodta, Andrzeja Wojdowskiego, Mateusza Bembusa, tekst anonimowy, Fabiana Birkowskiego, Jana Crella, Szymona Starowolskiego, Samuela Przypkowskiego, Jonasza Szlichtynga, Mikołaja Cichowskiego i Jana Sachs.

Dział trzeci zawiera teksty dotyczące filozofii religii, więzi religijnej i sporów wyznaniowych. Problematyka ta ukazana została na podstawie Katechizmu rakowskiego oraz tekstów Bartłomieja Bythnera, Marcina Smigleckiego, Jana Makowskiego, Jana Szydłowskiego, Mikołaja Arnolda, Jonasza Szlichtynga, Jana Ludwika Wolzogena, Jana Amosa Komeńskiego, Łukasza Opalińskiego, Daniela Kałaja, Kazimierza Łyszczyńskiego i dysputy między katolikami a arianami w roku 1660 w Rożnowie.

Część drugą prezentowanej antologii otwierają teksty działu czwartego, dotyczące etyki, estetyki i refleksji nad historią. W kolejności podane zostały fragmenty pism Bartłomieja Keckermana, Sebastiana Petrycego z Pilzna, Szymona Starowolskiego, Macieja Kazimierza Sarbiewskiego, Jana Crella, Andrzeja Gołdanowskiego, Jana Jonstona, Joachima Pastorius, Stanisława Herakliusza Lubomirskiego, Jana Sartoriusa i Jana Gotlib Moellera.

Fizyka i kosmologia to kolejny dział oparty na tekstach Jana Brożka, Piotra Krügera, Jana Heweliusza, Waleriana Magni, Wojciecha Wijuka Kojalowicza, Henryka Nicolai, Jana Kołaczek-Placentiusa, Henryka Schaeve, Jana Mayera, Adama Kwiryra Krasnodebskiego, Szymona Stanisława Makowskiego, Stanisława Słowakowica, Ferdynanda Ohm Januszowskiego, Wojciecha Tyłkowskiego i Jana Dominika Zajączkowica.

Ostatni, szósty dział prezentowanej antologii poświęcony został logice i metafizyce. Zawiera on teksty Bartłomieja Keckermana, Mar-

cina Smigleckiego, Samuela Wierzchońskiego, Jana Ludwika Wolzogeny, Jana Jonstona, Jana Morawskiego, Tomasza Młodzianowskiego, Szymona Stanisława Makowskiego, Jana Krzysztofa Rosteuschera, Ferdynanda Ohm Januszowskiego, Jana Sartoriusa i Jana Gotlib Moelera.

Całość antologii zamyka słowniczek wyrazów staropolskich, skorowidz osób i spis ilustracji. Szczególnie cenny jest wspomniany skorowidz osób, który znacznie ułatwia poruszanie się w ogromnym gąszczu nazwisk występujących w przytaczanych tekstach oraz w części bibliograficznej.

Prezentowana praca, nawet w tak bardzo pobieżnym przeglądzie, ograniczonym do wyliczenia nazwisk autorów tekstów, ukazuje bogactwo nagromadzonych materiałów, tak co do ilości jak i, wydaje się, co do różnorodności tematycznej. Autor zebrał reprezentatywne oraz godne uwagi teksty przedstawicieli poszczególnych działów filozofii i myśli społecznej w Polsce XVII wieku. Oczywiście, co wspomina sam autor (por. s. 10), dobór budzić może takie czy inne zastrzeżenia. Będzie on ostatecznie sprawą subiektywną, choćby opierał się na tzw. obiektywnych racjach. Wydaje się, jednak, że znacznie odczuwa się brak tekstów Mikołaja z Mościsk, znanego logika, czy Adama z Opatowa, rektora Akademii Krakowskiej. Ten ostatni zresztą, jakby z zasady, pomijany jest w bardzo wielu publikacjach traktujących o polskiej myśli wieku XVII. Tymczasem, jak się wydaje, ostatnie badania (por. np. ks. Jacek Bereziński, *Adam z Opatowa teolog moralista XVII wieku*, Lublin 1977 (ArchKUL, maszynopis) przywracają mu należne miejsce w całości polskiej kultury tego stulecia.

Gaszczy nazwisk oraz prezentowanych myśli staje się bardziej zrozumiałą dzięki ogólnym wiadomościom zawartym we wstępie oraz w specjalnych wprowadzeniach do większości tekstów poszczególnych autorów. Co więcej, wydaje się, iż zabieg ten, zwłaszcza w niektórych przypadkach, jest konieczny, czy wręcz niezbędny, co zresztą podkreśla sam autor wstępu (por. s. 10—11). Pewien niedosyt może budzić prezentacja samej epoki, co ułatwić mogłoby zrozumienie genealogii, formy czy nawet późniejszych dziejów wieku przytoczonych tekstów. Wydaje się, że zwłaszcza w odniesieniu do XVII wieku, który posiada tak wiele krańcowo przeciwstawnych sobie opinii, byłoby to szczególnie cenne. Podane skrajności nie upoważniają jednak do złotego środka, lecz raczej bardziej do szczegółowych i bardziej pogłębionych badań.

Dane biograficzne zasadniczo opierają się na najnowszych ustaleniach badawczych. Natomiast dane bibliograficzne budzić mogą niedosyt czy pytania, np. odnośnie do T. Młodzianowskiego. Z ogólnych zaś pominięta została zupełnie *Encyklopedia Katolicka* wydawana przez Towarzystwo Naukowe KUL, a przynoszona syntetyczne zestawy biograficzno-bibliograficzne kilku autorów wymienianych w antologii.

Wydawca poprzez odejście od zasad edycyjnych zastosowanych w tomie I i II antologii *700 lat myśli polskiej* nie wykorzystał pewnej szansy podania w miarę krytycznego wydania tak cennych i interesujących tekstów. Nie można z pewnością m.in. zabiegu tego tłumaczyć koniecznością rytmiczności wydawania poszczególnych tomów antologii. To chyba nie odpowiedni argument w kontekście tak wysoko ocenionej edycji m.in. przez W. Tatarkiewicza i innych współczesnych historyków filozofii.

Biorąc pod uwagę m.in. wspomniany przez autora pośpiech (por. s. 91) warto zwrócić uwagę na niektóre tylko elementy formalne odnoszące się do bibliografii. Mówiąc w sposób bardzo generalny, idzie przede wszystkim o konsekwencje w zakresie przyjętych zasad opisu bibliograficznego. W szczegółach zaś, przykładowo: podawanie skrótu imienia autora przed lub po nazwisku (por. np. I 627; II 285), jednolity skrót imienia tego samego autora (por. np. I 371 i II 233; I 388 i 493; I 228 i 224), pisownia tytułów dzieł kursywą (por. np. II 296), braki miejsca wydania (por. np. II 90), braki określenia tomu (por. np. II 90), numeracja tomów rzymska lub arabska (por. np. I 228; II 305 i np. I 95, 124, 130). Wiele opisów bibliograficznych jest niejasnych (por. np. I 413, 429) lub niepełnych (por. np. I 137, 300).

Zamieszczony wykaz skrótów nie jest kompletny (por. np. I 244, 569, 573; II 285). Oprócz skrótu występującego w wykazie autor na określenie tej samej pozycji używa jeszcze innego (FwP i FPSP, por. np. I 569, 622, 626, 636; II 12, 90). Oprócz błędów w wykazie występują liczne dalsze (por. np. I 5, 145, 622; II 207). Tylko jeden raz autor posługuje się dość powszechnie przyjętym sposobem kolejnego powołania się na to samo dzieło używając skrótu „wyd. cyt.” (I 700). Trudno znaleźć uzasadnienie tego faktu.

Wiele z podanych tu przykładowo niedociągnięć, braków czy błędów można było uniknąć przeprowadzając należytą korektę, a ostatecznie ich wydzwięk pomniejszyć przez zwrócenie na nie uwagi w załączonej erracie. Fakt ten wydaje odpowiednie świadectwo tak cennie wydawnictwu jakim jest Państwowe Wydawnictwo Naukowe, a konsekwencji bezpośredniej czyni zamieszczoną bibliografię nie w pełni operatywną, pomniejszając jej wiarygodność oraz właściwe przeznaczenie w prezentowanej antologii. Ogólnie stanowią braki te wyraz poziomu edytorskiego prezentowanego dzieła, który dość często budzi uzasadnione niedosyty, zwłaszcza w pracach typu historycznego.

Poprzestając na przykładowo wyliczonych niedociągnięciach, należy stwierdzić, że nie pomniejszają one zasadniczych wartości prezentowanej antologii. Dotyczą one zasadniczo tylko bibliografii. Należy z pełnym uznaniem odnotować pojawienie się tej pozycji, która udostępniła bardzo wiele tekstów po raz pierwszy w przekładzie polskim, czy też w formie drukowanej. Bogata mozaika polskiej myśli filozoficznej i społecznej XVII w. stała się bardziej dostępna. Kolejne stulecie z 700 lat myśli polskiej, dzięki prezentowanej publikacji, wzbogaciło się o cenny materiał poznawczy tak dla historyków filozofii jak i myśli społecznej.

Andrzej F. Dziuba